

A pecsétek mint a magyar rendek Szent Korona őrzésében birtokolt jogai előtörténetének forrásai

A magyar királyi korona (Szent Korona) különleges helyet foglal el az európai uralkodói jelvények sorában. A Hartvik-féle Szent István legendára alapulón már a korai középkorban kialakult az a felfogás, amely a koronát az első magyar király, Szent István (1000—1038) személyéhez kapcsolta, s nem csupán egyházi ereklyeként tisztelte, hanem már az Árpád-kor végétől a magyar királlyá avatási szertartás nélkülözhetetlen kellékének is tekintette. Csak az tarthatta magát Magyarország mindenki által elismert uralkodójának, akinek a fejét a koronázási szertartás során ezzel a koronával illették.¹ A további eszmetörténeti fejlődés során a magyar királyi korona a magyar államiság megtestesítőjévé vált.²

Ilyen körülmények közt érthető, hogy királyaink a Szent Koronát mindig gondosan őrizték, őriztették. A magyar rendiség kifejlődése szempontjából fontos időszakban így is kétszer előfordult, hogy a Szent Korona nem állt a felavatandó király-jelölt rendelkezésére, s ez komoly politikai és jogi problémákat okozott. 1440-ben I. Ulászlót azért voltak kénytelenek egy, Szent István fejerekléjéről levett (alkalmi) koronával megkoronázni, mert Kottaner Jánosné, Albert király (1437-1438) özvegyének az udvarhölgye ellopta a Szent Koronát, s azt III. Frigyes német király, majd császár (1440-1493) őrizte 1463-ig. I. Mátyás magyar királyt (1458-1490) is csak azután lehetett 1464 tavaszán királlyá koronázni, miután hosszú tárgyalások után hatalmas anyagi áldozatokkal vissza tudta szerezni III. Frigyesről a királyi diadémot.³ Ezt követően, 1464-ben születik meg az első ma-

¹ *Deér József*: Die Heilige Krone Ungarns. Graz-Wien-Köln, 1966., passim, *Karpat, Jozef*: Die Idee der Heiligen Krone Ungarns in neuerer Beleuchtung. In *Corona Regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späteren Mittelalter*. Hrsgg: Hellmann, Manfred, Weimar, 1961. 349-393.p., *Bertényi Iván*: A magyar korona története. Harmadik, bővített kiadás. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986., passim.

² *Eckhart Ferenc*: A szentkorona-eszme története. Budapest, 1941., passim.

³ *Bertényi Iván*, i. m. 98-101.p.

gyar törvény, amely — utalva a megelőző időszaknak a meg nem felelő őrzésből adódott viszontagságaira — „a főpap és a báró urak, valamint az ország nemeseinek a közös megegyezésével és akaratából” a Szent Korona őrzésére megszokott helyről és alkalmas személyekről gondoskodik, nehogy a koronát ismét elidegenítsék az országból.⁴ Ezt a törvényt II. Ulászló király (1490—1516) idején a koronaörököt a főpapok és a bárók közül (1492: XII. tc.), majd a világiak sorából (1500: XXXI.tc.) kijelölő, ezután ismét újabb és újabb intézkedések követik, amelyek az országgyűlés által választott két világi személy koronaőr tisztségét a II. világháború végéig életben tartják Magyarországon.⁵

Eddigi ismereteink szerint kétségtelen, hogy az 1464: II. tc. az első olyan jogi hatályú rendelkezés Magyarországon, amely a rendeket, illetve képviselőiket szerephez juttatja a Szent Korona őrzésében. Ha azonban tüzetesebben megvizsgáljuk a megelőző évtizedek Szent Korona történetére vonatkozó egyéb forrásait, érdekes pecsét-történeti utalásokat találhatunk az 1464: II. tc. „előtörténetéhez”.

Az Árpádok és az Anjouk korában királyaink maguk gondoskodtak koronájuk őrzéséről, a XII—XIII. században a székesfehérvári prépostok gondjára bízták, a XIV. századtól Zsigmond korának első feléig maguk őriztették Visegrádon. Miután a XV. században Visegrád helyett Buda vált az ország királyi székvárosává, az itteni vár lett a Szent Korona és a többi koronázási jelvények állandó őrzőhelye.⁶ 1434-ben Zsigmond császár és király (1387—1437) Baseltől parancslevelet intézett Kelemen győri püspökhöz, amelyben meghagyta neki, hogy Magyarország Szent Koronáját, amelyet a tárnoki házban, a vízmedence mellett, a néhai István herceg

⁴ „Item quia novimus nos et noverunt omnes prelati et barones nostri, novit etiam tota communitas regni, quomodo et qualiter propter indebitam custodiam et provisionem sacre corone ipsa corona fuit ab hoc regno alienata, in cuius alienatione irrecupabilia dampna et indecibilia spolia et multas incommoditates hoc regnum passum est, et tandem post multos labores et fatigas et gravas expensas ipsa corona ex pecuniis communitatis regni novissime est redempta, nos ergo volumus et debemus de pari consensu et voluntate dominorum prelatorum et baronum et regni nostri nobilium hoc in loco providere circa debitam custodiam et conservationem ipsius corone sacre locum alias consuetum et personas ad id idoneas, ne quod Deus avertat, ipsa corona iterato ab hoc regno alienatur”. - 1464: II. in *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458-1490. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke.* Akadémiai Kiadó, Bp. 1989. 143.p.

⁵ V.ö. Rátvay Géza: A koronaőr intézmény a magyar alkotmányban. *Atheaneum*, V. (1896) 178—200., 352—383., 529—560., VI. (1897) 1—18., 171—202.p., *Eckhart Ferenc*: Magyar alkotmány- és jogtörténet, Budapest, 1946. 94—95.p., *Radvánszky, Anton*: Das Amt des Kronhüters in Staatsrecht und Geschichte Ungarns. — *Ungarn Jahrbuch IV.* (Mainz) 1972. 27—45.p.

⁶ Bertényi Iván, i. m. 77—84.p.

tornyánál (a budai várban) az uralkodó pecsétje alatt elzártan őriznek valamennyi tartozékával, s amelyeket ő néhai Garai Miklós nádorra bízott, adassa át megőrzésre Pálóczy György esztergomi érseknek és Pálóczy Mátyás országbírónak.⁷ Az oklevélből egyértelműen kiderül, hogy Zsigmond király maga bízta koronáját az elhunyt Garai Miklós nádor őrzésére, a koronát — a tartozékként megjelölt többi koronázási jelvényvel együtt — az uralkodó tárházában, a tárnoki házban a király pecsétjével lezártan őrizték, s Garai nádor halálát követően a távoli Baseltől maga a király tartotta szükségesnek intézkedni a korona és a hozzá tartozó jelvények (saját számára való) további biztonságos őrzéséről. A további őrzésre kijelölt egyházi és világi személy, egy-egy királyhű főpap és főúr is a királytól, személyre szólóan kapta megbízatását.

Zsigmond halálát követően utóda, leányának a férje, I. (Habsburg) Albert (1437—1439) arra a főúri körre támaszkodott külső- és belső ellenségeitől fenyegetett politikai helyzetében, amelynek a koronáját is köszönhette. Mivel Pálóczy György is e körnek volt a prominens tagja, az 1438. január 1-jei székesfehérvári királykoronázást követően Albert is az érsek őrzetében, Esztergomban hagyta a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket.⁸

Albert uralkodása alatt fontos átrendeződésre került sor a magyar belpolitikai életben. A főpapok és a bárók a királyi tanács tagjaiként már hosszú évszázadok óta részesei voltak az állam kormányzatának. 1386-ban, Mária királynő (1382—1387) fogsága idején maguk kormányoztak. 1401-ben az is előfordult, hogy Zsigmond királyt is fogságba vetették, s helyette a Szent Koronát tették meg a

⁷ Sigismundus... Romanorum imperator... ac Hungariae... etc. rex Domino Clementi ecclesiae Jauriensi..(episcopo)...Quia dudum ante egressum nostrum de regno nostro Hungariae praedicto sacram coronam ipsius regni nostri Hungariae cum omnibus ad se pertinentibus in tavernicali nostro domo circa cisternum, cis turrim condam Ducis Stephani in castro nostro Budensi situata, sub nostro sigillo reconditam custodiam et conservacioni condam Nicolai de Gara palatini commiseramus, nunc volentes eandem coronam cum ad se pertinentibus per magnificam dominam relictam ac magnificum banum Machoviensem filium ipsius condam palatini, serie aliarum literarum nostrarum tradi et assignari, mandavimus pro nobis tamdiu, usque quo in dicto regno Hungariae constituemus, conservari, fidelitati tuae strictissimo nostro mandato praecipiendo iniungimus, quatenus ipsam sacram coronam, si ibidem, ubi reposita fuit et alias transportata existit, cum de hoc tu plenam notitiam habeas, rediens, redicas, reveles et suadeas praedictis Dominae relictae et filio condam palatini, ut ipsam coronam cum ad se pertinentibus, praesentibus et videntibus hys, sicut ipsis scripsimus memoratis, Domino Archiepiscopo Strigoniensi et comiti Mathius pro nobis conseruandam debeant tradere et consignare... Datum Basiliae, die Dominico proximo ante festum beatorum Fabiani et Sebastiani Martyrum... anno millesimo quadringentesimo trigesimo quarto. — Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis studio et opera Georgii Fejér. T. X., vol. VII. Budae, 1843., 535—536.p.

⁸ Deér József. i. m. 299.p.

hatalom gyakorlójának: „Magyarország Szent Koronájának a pecsétje” feliratú új állampecsétet vésettek, s a Szent Korona nevében ismét ők irányították az országot.⁹ Semmi csodálni valót nem láthatunk abban, hogy 1437. decemberében a királyi tanács urai fogalmazták meg Albert királyi választási feltételeit is, s ezek sorában egy sereg előjogot kötöttek ki maguknak.¹⁰

Albert 1439 májusában kiadott törvényének több cikkelyében azonban a főpapok és a bárók mellett új politikai tényezőként jelenik meg a köznemesség. Ott, ahol az 1437-es hitlevél megfogalmazásai a király tanácsosaira, a prelátusokra és a bárókra hivatkoznak, az 1439. május 29.-i kelettel oklevélbe foglalt törvénycikk rajtuk kívül több helyen a nemeseket is megemlíti, vagy az összefoglaló „ország-lakos” kifejezést szerepelteti.¹¹ Mályusz Elemér, a közelmúltban elhunyt neves historikus kutatásai nyomán mindezt úgy értelmezhetjük, hogy 1437 és 1439 között a király tevékenységét megkötő, korlátozó tényezők köre kibővült: a főpapok és a bárók mellé felsorakoztak a nemesek is, akik még jónéhány további előnyt (nádorváltáshoz való hozzájárulást, katonáskodási kedvezményeket) is biztosítottak maguknak.¹² Még világosabban kitűnik a köznemesség szerepvállalása, rendi tényezőként való megjelenése abból, a törvények kiadásának a másnapján kiállított oklevélből, amelyet a Buda városában összegyűlt, s Magyarország „egész testét” képviselő főpapok, bárók, előkelők és nemesek adtak ki, s amelyben kinyilatkoztatják, hogy az előző napi törvényben a királytól és a királynétól kapott engedmé-

⁹ *Döry Ferencz*: Magyarország czímerének kialakulása — Turul, XXXVI. (1917) 32.p., *Bartoniek Emma*: Corona és regnum. — Századok LXVIII. (1934) 324.p., *Bertényi Iván*, i. m. (1986) 153.p., *Ugyanő*: A magyar államcímér fogalmának a kialakulása. In *Ivánfi (Jancsik) Ede*: A Magyar Birodalom vagy Magyarország részeinek címei és színei. Pest, 1869. c. munka reprint kiadása. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1989. 132.p.

¹⁰ *Wostry, Wilhelm*: König Alhercht II. (1437—1439). Prager Studien aus dem Gebiet der Geschichtswissenschaft. Heft XII—XIII. Prag, 1907, 146—149.p. Idézi és elemzi: *Mályusz Elemér*: A magyar rendi állam Hunyadi korában. — Századok, XCI. (1957) 71.p. 107. lábjegyzet. *Ugyanő*: Az első Habsburg a magyar trónon, Albert király 1438—1439. — Aetas, 1994/1. 120—150.p.

¹¹ 1439: I., III., X., XIV., XVIII., XX., XXV. és XXIX. tc. — *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301—1457*. Collectionem manuscriptam *Francisci Döry* additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt *Georgius Bónis, Vera Bácskai*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1976. (a továbbiakban: DRH. 1301—1457) 286—300.p.

¹² A hitlevél szövege szerint a pénz értéke nem változtatható meg „absque...consiliorum nostrorum scientia et consilio” (*Wostry, Wilhelm*, i. m. 146.p.), az 1439: X. tc.-ben „sine consilio prelatorum, baronum et regni nobilium” áll. A választási feltételek szerint az országhatárok védelmében a király „consiliis prelatorum et baronum eiusdem regni” fog intézkedni, az 1439: X. tc. szerint „consiliis regnicolarum” fog eljárni. — *Mályusz Elemér*. i. m. 71. p., 107.lj.

nyeken kívül továbbiakat nem fognak követelni. Az oklevélre a kor diplomatikai szokásainak megfelelően 64 kis pergamencskocskát illesztettek, hogy a nagyszámú megerősítő pecsétet azokra lehessen erősíteni. A csíkcokskákra azt is ráírták, kinek a pecsétjét kell odahelyezni. 56 pergamencsíkra valóban került is pecsét. Ezek tulajdonosai néhány főpap és báró kivételével többségükben az egyes vármegyék képviselőiben megjelent nemesek, akik a korban divatos „organikus” államfelfogásnak megfelelően az ország „egész testét”, azaz Magyarországot ezek szerint az országnagyokkal együtt az egyes, név szerint megnevezett megyék képviselőiben reprezentálták.¹³

E kis eszmetörténeti és alkotmányjogi kitérő után kövessük tovább, mi történt a Szent Koronával. 1439 derekán meghalt Pálóczy György esztergomi érsek. Unokaöccsei nem tartoztak a király híveinek a táborába. Albert király azonnal intézkedett a Szent Korona és a többi koronázási jelvény Esztergomból Visegrádra viteléről. Látszólag a korábbi királyok nyomdokain haladt, amikor az Anjou-korban épült királyi várban helyeztette el a korona befogadására szolgáló ládát, amelyet aztán a várral együtt bizalmas híveire, Szentgyörgyi és Bazini Miklósról és annak fiára, Györgyre bízott.¹⁴ Ennek az időszaknak Albert feleségének, Erzsébet királynénak az udvarhölgye, Kottaner Jánosné (Helene Kottanerin) a — szó legszorosabb értelmében vett — koronatanúja. Ő ugyanis Albert halála után, 1440. február 20-ról 21-re virradó éjjel úrnője megbízásából ellopta a koronát, s a nevezetes tettet és annak előzményeit ránk maradt emlékiratában részletesen megörökítette.

Kottanerné emlékirata szerint a király hadinépéhez készülődött Szegedre, de előtte feleségével Visegrádra ment, s többen vele mentek a magyar urak is. A koronát bevették egy ötszögletű helyiségbe. Kottanerné ott volt, karján tartotta Albert kislányát, s jól látta, hová teszik a Szent Koronát, hogyan zárják be a bolt-

¹³ Baranya, Nyitra, Veszprém, Zólyom, Zágráb, Pest, Turóc, Bodrog, Pilis, Zala, Borsod, Bihar, Közép-Szolnok, Hont, Valkó, Ung, Hont, Temes, Pozsega, Győr, Verőce, Tolna, Szepes, Szatmár, Szabolcs, Liptó és Nógrád vármegyékkel említett egy vagy kettő (név szerint megjelölt) nemes pecsételte meg az oklevelet. DRH. (1301—1457) 301—302.p., v.ö. Bartoniek Emma felfogását, amely szerint a „totum corpus Hungariae” az 1435. évi II. decretumnak és az 1439.-i, Albert nevében kiadott, de a rendek által szerkesztett törvények a prologusában nem a királyt és a rendeket egységbe foglaló, hanem az uralkodóval szemben a rendek összességét jelentő fogalom, s szinonímája a „communitas totius regni Hungariae” — *Bartoniek Emma*, i. m. 328.p. v.ö. a *Mályusz Elemér*, 10. lábjegyzetben i. m. 74.p.-n írtakat is.

¹⁴ *Deér József*, i. m. 231.p.

hajtásos helyiséget, *s pecsételik le az ajtaját sok pecséttel*. Ezt követően a király feleségével elutazott szegedi táborába.¹⁵

Később, Albert halálát (1439. október 27.) követően felmerült a gyanú, hogy a király a koronát esetleg elvitte Visegrádról. A naplólíró ekkor a Szentgyörgyi és Bazini grófokkal (az apával és a fiúval, Miklóssal és Györgyel) együtt megvizsgálta az őrző helyiség ajtaját. A pecséteket épen találták, amit meg is írtak Erzsébet királynénak. Ő azonban maga is meg akart győződni az igazságról, személyesen elment Visegrádra, s a vele jött magyar nemes urakkal kihozták a koronát ládástól, s elővették. Kottanerné ekkor *sok pecséteket látott*, amelyeket a koronavizsgálatkor természetesen feltörték. Később, amikor a Szent Koronát ismét elzárták, az ajtót ugyanúgy lepecsételték, mint korábban, de nem olyan sok pecséttel, mint azelőtt.¹⁶ (Az izgalmas történetből most csak a minket érdeklő, azaz a pecsétekre vonatkozó események megértéséhez szükséges részeket emeltük ki.)

Mit figyelhetünk meg tehát 1439-ben, abban az évben, amikor a nemesség is hallatni kezdi a hangját az országos ügyek irányítói közt? — Most már nem csupán a király személyes ügye a korona biztosítása: igaz, ő gondoskodik az elhelyezésről és az őrzésről, de az urak képviselői is lezárják pecsétjükkel az őrzőládát, illetve az őrzésre szolgáló helyiség ajtaját. A régebbi irodalom a királyi pecsét mellett a további pecsétek alkalmazását pusztán az ünnepélyesség megnyilvánulásának tekintette.¹⁷ Ujabbban az a nézet kapott hangot, hogy az egyházi és a világi nagybirtok

¹⁵ „Do richtet sich sein gnad zu seinem kriegsvolck gen Zegedin. Do sein gnad nue herait was. Do hueb er sich zum ersten auf dy Plintpurg mit seinem gmehal der edlen kunginn und fuerat die heilig kron mit Im zu seiner jünger tochter der fuerstinn, und zugen etlich und ungrisch herren mit und prachten sy die Heiligen kron und truegen die in ain Gwelb, das von funf seiten auch gewesen was, und Ich, Helena Kottanerin was auch dabei und trueg die Jungen fürstinn an meinem arm und wol sach, wie, wo man hin töt die Heiligen Kron, do ward das Gwelb verlossen und *die tuer an dem Gwelb vol versigt mit vil sigeln*. Und die Plintburg hat die weil Inne die edelen herren Graue Nicolas von Posing und graue Jorg sein sun. Do fuer der adle Kung Albrecht mit seinem gmehal, der edlen Kuniginn, in das veld in das Geroer gen Zigedein” — Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin (1439–1440). Herausgegeben von *Karl Mollay*. Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst. Wien, 1971. (Wiener Neudrucke, Band 2.) 9–10.p.

¹⁶ „Do schraib ir gnad her auf Graue Niclasen von Posing und graue Joergen seinem sun, ob der also wër oder nicht, das solt man Ir zu wissen tuen. Do kamen die vorgeanten Zweu grafen zu mier und namen mich in ir gehaim und giengen miteinander zu der tur, da man zu der Heiligen Kron In gieng. *Da warn di Sigel alle gancz* und schriben der edeln KungInn also zue. Do wolt ir gnad die warhait selb erfarn und kam her auf die Plintpurg vil vngrischer herren it ier und giengen indas gwelb und truegen die truhnen mit der Heiligen Kron her auf vnd nomen die Heilige kron her aus mit dem votumb *do waren vil Insigel an...* Da ward die tuer wider versigt als vor. *Abereswaren der sigel nicht als vil als vor.*” — Ugyanott, 10–11.p.

¹⁷ *Dr. Rátvay Géza*, i. m. Athenaeum V. (1896) 369.p.

urai nyertek beleszólást pecsétjük elhelyezése révén a fontos koronázási jelvények őrzésébe,¹⁸ ill. pecsétjeik révén az országnagyok kerültek (a király mellett) őrző funkcióba.¹⁹

Ha Deér, ill. Fügedi erre vonatkozó felfogását fogadjuk el, már ez is azt jelenti, hogy öt év alatt döntő változás történt az 1434-es állapothoz képest. Most már nem egyedül a király személyes ügye a korona őrzése, az őrzést az ország előkelői ellenőrzik. Látva azonban az előbb bemutatott nagy (köz)nemesi aktivitást az 1439. évi májusi törvény közül, szinte bizonyosnak kell vennünk, hogy a koronálását, ill. az őrző helyet biztosító, Kottanerné által látott *sok pecsét* közt a (köz)nemesség (a megyei nemesség) képviselőinek a pecsétjei is ott voltak. Akár csak az ország egyházi és világi előkelőit tételezzük fel a sok pecsét tulajdonosai közt, akár rajtuk kívül a nemesek képviselőit is ide soroljuk, az 1439-es koronaelhelyezésekben de facto mindenképpen az 1464: II. tc. előtörténetét kell felismernünk. E „rendi, pecsétekkel való biztosítás” további érdekessége, hogy megelőzi Kottanerné 1440. februári koronalapását. Azaz, ha az 1464: II. tc. meghozatalában közrejátszott a korona ellopása és annak viszontagságos következmény-sora (gondoljunk arra, milyen problémákat okozott I. Ulászló és I. Mátyás megkoronázásánál a Szent Korona hiánya), 1439-ben mintha éppen a fordítottja történt volna: Erzsébet királyné és Kottanerné tanúi lehettek, milyen fontos az országnagyok, ill. a rendek képviselői számára — a sok zárópecséttel ezért is biztosított — Szent Korona, s könnyen lehet, hogy ez is inspirálhatta őket az ellopás kitervelésében, bár erről Kottanerné hallgat.

S végezetül még egy pecsétani megjegyzés. A középkor folyamán számtalanszor előfordult, hogy egy-egy uralkodói vagy egyéb oklevélre (nemzetközi szerződések garantálására, vagy olykor fontos belpolitikai kötelezettségvállalásakor is) sok pecsétet függesztettek.²⁰ A korona biztosításkor — az adott helyzetnek megfelelően — a koronáládjára, ill. az őrzőhelyiség ajtajára *zárópecsétek* kerültek, amivel az a szfragisztikai szempontból ritka eset fordult elő, amikor az uralkodó mellett a királyi tanácsi, ill. a rendi beleszólási jogot nem az okleveleken, hanem a ládán, ajtón lévő pecsétek biztosították.

¹⁸ Deér József, i. m. 229.p.

¹⁹ Fügedi Erik: Uram, királyom. Budapest, 1974. 70.p.

²⁰ E gyámpecsétekre v.ö. Kumorovitz L. Bernát: A magyar pecséthasználat története a középkorban. Második bővített és javított kiadás. Budapest, 1993. 82—83.p.